

Gyurkó Miklósné:

EGY IGAZI LOKÁLPATRIÓTA

Németh Ferenc Pál emlékezete

Egy "furcsa pár" és egy gyermekkori emlék

A sok jeles helyi személyiségnek emléket állító Keresztény Nőegylet 50 éves jubileumi ünnepségének egyik eseménye az emléktáblák avatása volt. Mint negyedikes polgárlista az Érseki R.K. Leányiskola énekkarában én is ott énekelhettem. Nekünk kamaszlányoknak azonnal szemet szűrt egy "furcsa pár": Prusovszky Mariska az egylet ügyvezető elnöke és a egy fiatal ügyvéd, az egylet jegyzője. Az idős jótékonykodó tanítónő közismert jelenség volt a városban. Fekete, ódivatú bársonyvirág és túlldíszes kalapjával, régimódi elegáns ruhájában, hetyke, magasszárú cipőjében feszített. Bizony a púder, a pirosító sem hiányzott arcáról. Mellette a kisportolt alkatú, elegáns öltözetű ügyvéd asszisztált. A rejtély kulcsa pedig egyszerűen annyi volt, hogy Mariska néni csálhatatlan emberismerő, élesszemű és eszű nő volt. Megfigyelte, hogy a fiatalember nem az Úri Kaszinóban tölti idejét, nem vesz részt a hajnalig is eltartó kártyacsatákban, hanem hivatásának él. Neki pedig éppen ilyen munkatársra volt szüksége sokoldalú karitatív munkájához. Az ifjú ügyvéd elfogadta a felkérést, így kötődtek egy életre szóló barátságot, sőt komaságot is. Mariska néni lett az idősebbik Németh fiú vízretartó keresztanyja, házuk gyakori vendége. A front alatti napokban aztán döbbenetes esemény történt, 1944 karácsonyán holtan találták lakásán Mariska nénit. Temetéséről az ügyvéd családja gondoskodott.

A másik történet főhőse a század egyik legnagyobb magyar költője. Úgy esett, hogy a Koller család vendégei vasárnap hajnali kocsikázásra indultak. A Főtérre érve a két utas leszállt, almát vásárolt a piacon, majd szétosztotta templomba tartó gyerekek között. A különös esetet felidéző parádés kocsist faggatták az arra járók, hogy ki az a két bolond, aki korán reggel almát osztogat. Ezt követően a városban vendégeskedő Adyék - mert ők osztogatták az almát - betértek a Lehel kávéházba. Onnan szemlélték a nyüzsgő emberpiacot, ahol napszámos emberek ajánlgatták magukat. Ady meg is említette vendéglátóinak, hogy ez volt a legszomorúbb jászberényi élménye. A híres vendégek az esti vonattal utaztak vissza Pestre. A vonatra várva néhány percre betértek az állomásfőnöki irodába. Így látta meg a hatodik osztályos gimnazista Ady Endrét, akinek verseit tanára, Pintér Jenő ismertette és kedveletette meg vele.

Ki volt Németh Ferenc Pál?

Közösségi emberré válása sok tényező együttes következménye. Alapozója, elindítója a népes családi háttér. Hosszú éveken keresztül iskolásként a vasútállomástól a város közepéig vezető hosszú gyalogutat a többi vasutas gyerek társaságában tette meg nap mint nap. Barátokra lelt a gimnázium nyolc éve alatt, a világban tett utazásai során, a párizsi munkaévek alatt szerkesztői szobákban, irodalmi, kulturális egyesületekben, az ügyvédi irodában és családja meghitt körében is. Kapcsolatba került modern írókkal, tudósokkal, művészekkel, híres emberekkel, de baráti szál fűzte szűkebb pátriájában Jászberényben klienseihez, közeli szomszédaihoz, de még az utca egyszerű emberéhez is. Életében jól sáfárkodott tehetségével és lehetőségeivel.

Születési helye Jászberény, éve 1898. Édesapja állomásfőnöki tisztet töltött be. Ferenc a népes család legkisebb tagja, s a négy elemi elvégzése után a Jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnáziumban folytatta tanulmányait. Eminens tanuló volt, s ezért vastagbetűsen

szerepel neve az évkönyvekben. Felsőbb osztályosként mindvégig boldog tulajdonosa a Pintér Mihály alapítvány évi 200 koronás ösztöndíjának. Kiváló tanárai közül különösen kettőt emlegetett: Pintér Jenőt, önképzőkori és történelemtanárát, aki megkedveltette vele Ady költészetét. A másik Banner Jánost történelem-földrajztanára volt, akivel kölcsönösen megkedvelték egymást. A tanár urat 1913-ban Jászberény múzeumőrénévé választották, a *Lehel kürt szolgálatában* című dolgozatában név szerint is megemlíttette hősnünk és Komáromy József kisdíjak nevét, akik segítették őt a múzeum átköltöztetési és átrendezési munkálataiban.

Gimnáziumi tanuló társaiból - bár különböző osztályokba jártak - lettek a jászberényi kulturális közélet és hagyományőrzés apostolai. Velük, eszme- és munkatársaival: Komáromy József múzeumigazgatóval, Gecse Árpád festőművésszel, Székely Mihály operaénekesssel és Simon Ferenc festőművésszel egy életre szóló barátságot kötött.

"Édesapám állami ösztöndíjjal¹ a gimnáziumi tanulmányaival párhuzamosan a Mödling-i Katonai Műszaki Akadémia hallgatója volt. Az akadémiát végül is nem végezte el, mert súlyos vasúti szerencsétlenség következtében hosszú időre beteg lett. Édesapja korábbi kívánságának megfelelően 1919-ben Budapesten vasúti tisztképző tanfolyamot végzett. Jogi diplomát 1921-ben, mint "mezei jogász" szerezte meg vasúti tisztként. Ezt követően B-listázták a vasúttól. Még ugyanebben az évben külföldre ment és végül Franciaországban telepedett le. Egy textilgyár kereskedelmi irodájában dolgozott. A párizsi operában együtt stáztált Ábrahám Pállal, a későbbi világhírű zeneszerzővel. Ott ismerkedett meg Zsigány Ferenc matematikussal, aki később a budapesti Műegyetem legendás-hírű professzora lett.

Édesanyja betegsége miatt tér haza Magyarországra. 1926-ban egységes ügyvédi és bírói vizsgát tett, majd a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja lett. Ebben az évben költözött vissza Jászberénybe, ahol ügyvédi irodát nyitott a Szolnoki Ügyvédi Kamara tagjaként. A klientúra nehezen indult, bizony a kezdetekben még a szűkebb megélhetést is alig tudta biztosítani."

Jászberényi polgárok a harmincas-negyvenes években

A gazdasági válságot követően a városban sok fiatal állástalan diplomás és okleveles volt. Érdekvédelmüket az ÁDOB (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) szolgálta volna. Az állástalan fiatalok szerzett diplomájuk szerint a bíróságon, a városházán, az adóhivatalnál, a rendőrségen vagy éppen az iskolában keresték volna boldogulásukat, de sokaknak évekig csak ínségmunka jutott. A kivárás, a bejutás, az érvényesülés sokuknál évekig váratott magára. A fiatal ügyvéd viszont egyre kapósabb lett. Specialitása lett az örökösödési ügyek, a vagyonpercek és a családjogi bonyodalmak intézése. Híre ment a városban, hogy a "rázós" ügyek megoldásában különösen jeleskedik az éles eszű jogász. Karinty Frigyes: Drámák ecetben és olajban című könyvének neki szóló dedikálása is sokatmondó vélemény a jászberényi fiskálisról.

A körülötte gyülekező baráti társaság tagjai nemcsak a helyi kulturális élet fellendítésén fáradoztak, nemcsak ebben voltak együtt, hanem a kikapcsolódásban is. A nyári vízi élet középpontja az akkoriban még a városon átfolyó Zagyva volt. Elsőként a folyó partján hosszan húzódó Bathó kertet kell említenem, melynek gyümölcsöse, uszodája, majd strandja az értelmiség kedvelt találkozóhelye volt. A népes Bathó család-mindezt családi vállalkozásban működtette. Kiterjedt rokonságuk volt, Pestről és vidékről, neves barátok vendégeskedtek náluk nyaranta. A fiatal ügyvéd is mindennap megfordult itt, úszott, napozott vagy evezett. A Zagyván élénk volt a vízi élet, csónak csónak hátán úszott, gyerekekkel, fiatalokkal és idősebbekkel. A diákság szinte naphosszat itt vakációzott. Hányszor siklott el mellettük az ügyvéd Pán nevet viselő elegáns, könnyed szandolinján! - A szépen leburnult, napszemüveges "úrevező" hol kitaratóan evezett, hol pedig csak lecsurgott a folyón, egy könyvbe vagy valamilyen magazinba mélyedve. Mi az öreg Noé-bárkánkkal követtük. Néha a homokpados kiszögélésnél, a

¹ Fia, Németh Pál visszaemlékezése alapján

Sárkányszögnél szállt ki, de legtöbbször a Szilvásnál, vagy a tisztviselő strandnál. Innen a közelben lakó Takátssy családhoz ment, akikhez baráti viszony fűzte. A család tagja volt Réz Kálmán, Blénessy János munkatársa is. Gyakran az egész társaság felkerekedett, a Vashídon túli Gondúzóba indult. A Gondúzó egy kis szigetre épült, nagyon közkedvelt nyári vendéglő volt.

A nyári Zagyván szinte mindenki ismert mindenkit. Megszokott látványnak számítottak: a ferences barátokkal sikló teli csónak, a kert alatti ketrecfürdők védett lubickolói: a "délők", a Szilvás szalonnacsurdító társaságai és az elszánt horgászok. Az egyszerűbb emberek a zöldséges délőn, a tanítóházban, a jogászok, ügyvédek, művészek a Bathó kertben élvezték a nyarat egymás közelében.

A hosszú őszi és téli estéket rendezvények tarkították. Színi előadások, kultúrestek, teadélutánok, bálók követték egymást. Szinte valamennyit karitatív jelleggel szervezték, lett légyen az kaszinói, kereskedelmi, gazdaköri, vagy ipartestületi rendezvény. A közös cél a város szegény sorsú gyerekeinek karácsony esti megajándékozása volt. A farsangi karnevál sem hiányzott, a felvonulásra a baráti kör is beöltözött, volt aki még ma is emlegeti a fiskális úr elképesztő darabokból és színekből összehozott apacs jelmezét.

1934. februárjában megnősült, elvette a tápiószéki gyógyszerész zongorakonzervatóriumot végzett, a lányát. A férjénél jobban teniszező feleség - a kor szokásai szerint - nem vállalt munkát, a háztartás vezetése, a két fiúgyermek nevelése és az élénk társadalmi élet kötötte le idejét.

A jogász közíró

Visszaköltözése után 1929-ben iskolás barátja, Komáromy József szerkesztésében beindult a Jászság című folyóirat. A szerkesztőtársak között már ő is szerepel, a lap 1. számában érdekes témát dolgoz fel: *Szolnok fellendülése Jászberény rovására* címmel. Máskor a a trianoni békeokmányt választja témájául, majd két színes két útirajzban számol be németországi, csehországi és dániai élményeiről.

Ezidőtájt kapcsolódik be a Jászberényi Múzeum Baráti Körébe is, ahol Komáromy Józseffel, Réz Kálmánnal, Blénessy Jánossal, Prückler Józseffel együtt mentették meg az elkallódástól a jász múltunk emlékeit. A Jászság történetével foglalkozó kutatók lelkes csapata olyan múzeumi évkönyvet tudott szerkeszteni, amely a Jászság társadalmi, gazdasági, művelődési történetét szolgálta. Sőt a megjelentetés érdekében maguk is támogatták az évkönyvek megjelentetését. A kötetek a jász történelem számos fontos kérdésére irányították rá a közvélemény figyelmét. Az 1937-es első kötetben jelent *A jászkun privilégiumok - és ami belőlük ma is érvényben van* című tanulmánya, melyet a család emlékezete szerint egyik legjelentősebb munkájának tartotta a szerző. A tanulmányában világos áttekintését adott a privilégiumok keletkezéséről, jogi szakszerűséggel tárta fel a későbbi redempció jelentőségét. Elemezte a jászkun jog olyan specialitásait, mint a hitvestársi és özvegyi öröklés, a közszerzemény és a hitbér. Különösen sérelmesnek tartotta a régi jogrend a hitvestársi öröklésre vonatkozó passzusát, amely az özvegyet kizárta az öröklésből.

A második évkönyvben *Jászberény város társadalma egy vasárnap tükrében c.* dolgozatát közli, amelyben a város társadalmi tagozódását szinte képszerűen vetíti az olvasó elé. A bemutatást a Pálinkás-csengettyű a macskaköves Főtér végén kezdi az emberpiacnál, ahol többszáz fős pipázó, köpködő, beszélgető, munkafogadásra váró cselédember, munkásnép gyülekezik. A Redemptus Iroda előtt a módosabb gazdák gyülekeznek. Az Apponyi tér felső részén viszont már javában korzózik a szagos miséről ideérkező úri népség. A Lehel és a Pannónia előtti teraszon sörözgető, politizálgató városvezetőket, tisztviselőket, jómódú iparosokat, kereskedőket és a nagygazdákat sem hagyja ki. Színesen mutatja be a délutáni litánia után nyüzsgő családkorzókat, utána pedig az Úri Kaszinóba látogató törzsvendégekről, s a körükben fellelhető Apponyi kultusról. Cikke végén kitér a jászberényi nép öntudatos,

önérzetes, saját földjét az ország más vidékeinél többre becsülő, a más vidékről valót egyenesen lenéző lokálpatriótizmusára.

A háború, a munkaszolgálat és a pékség

1944 őszén egyre nehezebb napokat élt át a város lakossága. Bizonytalanság, fenyegetettség, igazoltatások, embervadászat, kósza hírek... Menekültek jöttek, menekülők mentek, örökös légiriadók, tűzhelyen félbehagyott főzés, rohanás, rettegés jellemezte a mindennapokat. A front mindinkább közeledett, az a nap is elérkezett, amikor pincelakók lettünk. Némethék Szövetkezet úti tágas polgári otthona német főhadiszállás lett, de az utcában mindenütt volt beszállásolt német katona. Mint közeli szomszédok, mi egy légópincében húztuk meg magunkat Némethékkel. A befogadó Feczko-házból a családfőt behívója már régen elszóltotta, de az ügyvéd úr sem volt velünk. Az egy család számára tágas pince most szűknek bizonyult, hiszen 17 ember zsúfolódott össze, a fekvőhelyekről nem is beszélve. Nagyon nehéz volt lent az élet. Nyugtalan pólások, akiknek a napvilágon babakocsiban lett volna a helyük. Az iskolásgyerekek nem mehettek iskolába, a felnőttek hiába mentek volna munkába. Jóbarátok, családok, idegenből menekültek is éltek itt velünk. Az asszonyok csendesebb órákban felmerészkedtek főzni, mosni. A férfiak fát vágtak, vizet hordtak a közutakból. A gyerekek viselték el a legnehezebben a bezártságot és az összeszorultságot. A két Németh-fiúgyerek amikor csak tehetett a pince legfelső lépcsőjén kuporgott és a kulcslyukon vagy a hasadékon kémlelte a külvilágot. Várták édesapjuk látogatását.

A háború éveit alatt két veszély leelkedett rá: a munkaszolgálat és a krónikusan visszatérő betegsége. 1942-43-ban elhúzódó tüdő- és mellhártyagyulladás - a szinte menedékhelyként működő mátraházi MÁV üdülőben - kezelik, ahol megismerkedik Ortutay Gyulával, Radnóti Miklóssal és Karinthy Frigyes feleségével és édesanyjával. 1944 őszén a zsidótörvény azonban már nem ismer ilyen engedményt, mert ő, felmenő ágában zsidó vallású volt. A munkaszolgálat előtt kénytelen elrejtőzni, Jászberényi tanyákon talált menedéket. Segítő szándékú, nem kis kockázatot vállaló emberek bujtatták el, biztonsága érdekében búvóhelyét gyakran változtatta. Mások közben a házában székelő német parancsnokságnál jelentették fel. A front utolsó napjaiban a házuk közvetlen szomszédságában levő Pesti-pékségbe segítik a segítő baráti kezek. Pékmunkát végez, őrzik a pékmester szeme minden veszélytől. A sors furcsa fintora, hogy 1944. november 15-én reggel, pontosan akkor, amikor szovjet katonák ellenőrzik a házat, megjelenik az ügyvéd úr péköltözékben, de már frissen borotvált arccal. Hosszan vizsgálgatják, nézik a szovjet katonák, majd az egyik rámutatva kivágja: burzsuj. Az ellenőrzők gyanakodva lesték, de végül is a vizit befejeződött. Egy-két holmi gazdát cserélt, a férfiakat elhajtották a felrobbantott hidakhoz közmunkára, nekünk pedig ettől a naptól kezdve mindig pontosan megérkezett a nagy öl szennyes mosásra. Lassan megindult az élet, visszaköltöztünk otthonainkba, a túlélés volt a legnagyobb ajándék.

Újabb emléktáblák és egy alapítvány

A harcok elcsendesedésével újra részese lett a helyi közéletnek, 1944-ben már falinaptárt szerkeszt. Az 1945 áprilisától megjelenő Jászszági Szabad Népből állandó rovatot kap *Beszéljük erről is!* címmel, ahol a német hadsereg értelmetlen pusztításairól, a jászberényi gettóról, a munkaszolgálatról, saját személyes élményeiről közölt lelkiismeret-ébresztő, mély humanistást tükröző írásokat.

A továbbiakban természetesen folytatja ügyvédi praxisát, de a városáért továbbra is tenni kész ember. 1948. március 15-én Petőfi szobrot avat Jászberény, az ünnepi beszédet ő mondja: *Elsősorban a nagy költőnek kívánunk emléket állítani, de emellett hitvallás is akar lenni a Petőfi-eszmék, gondolatok, a most bimbózó új demokrácia és a demokratikus Magyarország mellett* - hangsúlyozta. Ugyanebben az évben december 10-én feleségével együtt az

Operaházba volt hivatalos. A város küldöttsége nevében akkor adták át gyerekkori barátjának, Székely Mihálynak a város díszpolgári oklevelét.

Még egy szobor megvalósítása tartozott dédelgetett álmai közé. Kossuth Lajosnak ugyan nem sikerült emlékművet állítani, de a Hazafias Népfrent titkárhelyetteseként ő kezdeményezte a bíróság falán ma is álló emléktábla elhelyezését. Sőt nemcsak kezdeményező volt, hanem az adatok felkutatásában is jeleskedett.

1967-ben ünnepelt a gimnázium. A 200 éves évforduló alkalmával rendezett ünnepségek keretében az öregdiákok és a jászberényi ügyvédi munkaközösség nevében köszöntőt mondott és ami akkor ritkaságnak számított, átadta az öregdiákok alapítványának ösztöndíját.

A búcsú

1969-ben nyugdíjba vonulása után feleségével együtt Budapestre költözött. Két felnőtt fia a fővárosban dolgozott, a közelükben akartak élni. A történethez azonban az is hozzátartozik, hogy megbántott emberként ment el a városból. A legutolsó pereinek egyikében sikeresen védett egy pártbizottság által meghurcolt, koncepcióss perbe fogott pedagógust.. A hivatalos Jászberény ezért viszont annyira megorrolt rá, hogy kitüntetés helyett még egy kézfogás sem jutott neki.

Óriási elégtételt és örömet jelentett számára, hogy Pesten visszavonulása után is rendszeresen felkeresték. Az egykori ügyfelek most már inkább baráti tanácsokat kértek tőle, különböző családi problémákban és ügyes-bajos dolgaikban. A fővárosban régi és új barátokra lelt, többségük azonban gyakor jászberényi volt. Velük együtt kezdeményezte a pesti Jász Kör megalakítását, akikkel gyakran összejöttek.

1981. január 12-én bekövetkezett haláláig volt e kör tagja.

Németh Ferenc gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányai

Jászberény város társadalma egy vasárnap tükrében. = A Jászberényi Múzeum évkönyve 1938-1943. Jászberény. 1943. 257-269.l.

A jászberényi szakszervezeti székház története. = Jubileumi évkönyv a Jász Múzeum alapításának 100. évfordulójára. Jászberény 1974. 347-348.l.

Jáskun privilégiumok és ami belőlük még ma is érvényben van. = A Jászberényi Jászmúzeum évkönyve. Jászberény. 1937. 38-54.l.

Reiner Károly. = A munkásmozgalom mártírjai. Jászberény, 1974. 45-60.l.

150 éve született Petőfi Sándor. Dr.Németh Ferenc 1948. március 15-én a jászberényi Petőfi-szobor avatásán elmondott beszéde. = Könyvtár és művelődés. A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár értesítője. 1972. Jászberény, 1973. 77-83.l.

Jászsági lapokban megjelent cikkei

Jászság

Régi dicsőségünk... Jászberény-Szolnok. = 1929. július 2-3.l.

Új közigazgatási törvény. = 1929. július 5-6.l.

"Tíz fekete esztendő parancsa" = 1929. október 10-11.l.

Útban Berlin felé. = 1929. november 1-4.l.

Magyar karácsony. = 1929. december 1.l.

A Keleti-tenger tulsó partján. = 1929. december 5-7.l.

Tanya és falu. = 1930. április 1-3.l.

Jászsági Szabad Nép

Beszéljünk erről is... címmel közéleti gondolatok - több számban folytatólagosan. = 1945. július 8. 2.l., 1945. július 15. 4.l., 1945. július 22. 2.l., 1945. július 29. 2.l., 1945. augusztus 5. 3.l.

Ugar

Milyen lesz a szabályozott Zagyva? = 1941. december 1.

Harc a Zagyváért a halászsok és a hatvani cukorgyár között. = 1942. január 1. 9.l.

Jászok jogszokások. = 1942. március 1. 8-9.l.

A széttagolt Jászság. = 1942. június 15. 6-7.l.

A jászberényi városi könyvtár. 1942. december 15. 9.l.

Mit olvasnak Jászberényben. = 1943. augusztus 15. 10.l.

Felhasznált irodalom

Banner János: A Lehel kürt szolgálatában. Szolnok. 1966.

Blénessy János: Jászberény iskoláztatásának és közművelődésének története. Jászberény. 1967.

Blénessy János: Jászberény történelmi emlékei. Jászberény, 1933.

A Jászberényi Keresztény Nőegylet Jubileumi Emlékalbuma 1879-1929. Jászberény. 1929.

A Jászberényi Lehel Vezér Gimnázium és Ipari Szakközépiskola jubileumi évkönyve a 20. tanévről. Jászberény, 1966-1967.

A Jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítője az 1908-1909. iskolai évtől az 1915-1916-os tanévig.